ॐ विश्वकर्मणे नमः ॥ विश्वकर्म वास्तुविद्या ॥

अग्निपुराणम्

अष्टत्रिंशोऽध्यायः

देवालयनिर्म्माणफलम्

अग्निरुवाच

वासुदेवाद्यालयस्य कृतौ वक्ष्ये फलादिकम्
चिकीर्षोर्द्देवधामादि सहस्रजनिपापनुत् १
मनसा सद्मकर्तॄणां शतजन्माघनाशनम्
येऽनुमोदन्ति कृष्णस्य क्रियमाणं नरा गृहम् २
तेऽपि पापैर्व्विनिर्मुक्ताः प्रयान्त्यच्युतलोकताम्
समतीतं भविष्यञ्च कुलानामयुतं नरः ३
विष्णुलोकं नयत्याशु कारयित्वा हरेर्गृहम्
वसन्ति पितरो दृष्ट्वा विष्णुलोके ह्यलङ्कृताः ४
विमुक्ता नारकैर्दुःखैः कर्त्तुः कृष्णस्य मन्दिरम्
ब्रह्महत्यादिपापौघघातकं देवतालयम् ५
फलं यन्नाप्यते यज्ञैर्द्धाम कृत्वा तदाप्यते
देवागारे कृते सर्व्वतीर्थस्नानफलं लभेत् ६

देवाद्यर्थे हतानाञ्च रणे यत्तत्फलादिकम्
शाठ्येन पांशुना वापि कृतं धाम च नाकदम् ७
एकायतनकृत्स्वर्गी त्र्यगारी ब्रह्मलोकभाक्
पञ्चागारी शम्भुलोकमष्टागाराद्धरौ स्थितिः ८
षोडशालयकारी तु भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात्
कनिष्ठं मध्यमं श्रेष्ठं कारयित्वा हरेर्गृहम् ९
स्वर्गं च वैष्णवं लोकं मोक्षमाप्नोति च क्रमात्
श्रेष्ठमायतनं विष्णोः कृत्वा यद्धनवान् लभेत् १०
कनिष्ठेनैव तत्पुण्यं प्राप्नोत्यधनवान्नरः
समुत्पाद्य धनं कृत्वा स्वल्पेनापि सुरालयम् ११
कारयित्वा हरेः पुण्यं सम्प्राप्नोत्यधिकं वरम्
लक्षेणाथ सहस्रेण शतेनार्द्धेन वा हरेः १२
कारयन् भवनं याति यत्रास्ते गरुडध्वजः
बाल्ये तु क्रीडमाणा ये पांसुभिर्भवनं हरेः १३
वासुदेवस्य कुर्व्वन्ति तेऽपि तल्लोकगामिनः
तीर्थे चायतने पुण्ये सिद्धक्षेत्रे तथाश्रमे १४
कर्त्तुरायतनं विष्णोर्यथोक्तात्त्रिगुणं फलम्
बन्धूकपुष्पविन्यासैः सुधापङ्केन वैष्णवम् १५

ये विलिम्पन्ति भवनं ते यान्ति भगवत्पुरम्
पतितं पतमानन्तु तथार्द्धपतितं नरः १६
समुद्धृत्य हरेर्द्धाम प्राप्नोति द्विगुणं फलम्
पतितस्य तु यः कर्त्ता पतितस्य च रक्षिता १७
विष्णोरायतनस्येह स नरो विष्णुरूपभाक्
इष्टकानिचयस्तिष्ठेद् यावदायतनं हरेः १८
सकुलस्तस्य वै कर्त्ता विष्णुलोके महीयते
स एव पुण्यवान् पूज्य इह लोके परत्र च १९
कृष्णस्य वासुदेवस्य यः कारयति केतनम्
जातः स एव सुकृती कुलन्तेनैव पावितम् २०
विष्णुरुद्रार्कदेव्यादेर्गृहकर्त्ता स कीर्त्तिभाक्
किं तस्य वित्तनिचयैर्मूढस्य परिरक्षिणः २१
दुःखार्ज्जितैर्यः कृष्णस्य न कारयति केतनम्
नोपभोग्यं धनं यस्य पितृविप्रदिवौकसाम् २२
नोपभोगाय बन्धूनां व्यर्थस्तस्य धनागमः
यथा ध्रुवो नृणां मृत्युर्वित्तनाशस्तथा ध्रुवः २३
मूढस्तत्राऽनुबध्नाति जीवितेऽथ चले धने
यदा वित्तं न दानाय नोपभोगाय देहिनाम् २४

नापि कीर्त्यै न धर्मार्थं तस्य स्वाम्येऽथ को गुणः
तस्माद्वित्तं समासाद्य दैवाद्वा पौरुषादथ २५
दद्यात्सम्यग्द्विजाग्र्येभ्यः कीर्त्तनानि च कारयेत्
दानेभ्यश्चाधिकं यस्मात्कीर्त्तनेभ्यो वरं यतः २६
अतस्तत्कारयेद्धीमान् विष्णवादेर्म्मन्दिरादिकम्
विनिवेश्य हरेर्द्धाम भक्तिमद्भिर्न्नरोत्तमैः २७
निवेशितं भवेत्कृत्स्नं त्रैलोक्यं सचराचरम्
भूतं भव्यं भविष्यञ्च स्थूलं सूक्ष्मं तथेतरत् २८
आब्रह्मस्तम्बपर्य्यन्तं सर्व्वं विष्णोः समुद्भवम्
तस्य देवादिदेवस्य सर्वगस्य महात्मनः २९
निवेश्य भवनं विष्णोर्न्न भूयो भुवि जायते
यथा विष्णोर्द्धामकृतौ फलं तद्वद्दिवौकसाम् ३०
शिवब्रह्मार्कविघ्नेशचण्डीलक्ष्म्यादिकात्मनाम्
देवालयकृतेः पुण्यं प्रतिमाकरणेऽधिकम् ३१
प्रतिमास्थापने यागे फलस्यान्तो न विद्यते
मृण्मयाद्दारुजे पुण्यं दारुजादिष्टकोद्भवे ३२
इष्टकोत्थाच्छैलजे स्याद्धेमादेरधिकं फलम्
सप्तजन्मकृतं पापं प्रारम्भादेव नश्यति ३३

देवालयस्य स्वर्गी स्यान्नरकं न स गच्छति
कुलानां शतमुद्धृत्य विष्णोर्लोकं नयेन्नरः ३४
यमो यमभटानाह देवमन्दिरकारिणः
यम उवाच
प्रतिमापूजादिकृतो नानेया नरकं नराः ३५
देवालयाद्यकर्त्तार आनेयास्ते तु गोचरे
विचरध्वं यथान्यायन्नियोगो मम पाल्यताम् ३६
नाज्ञाभङ्गं करिष्यन्ति भवतां जन्तवः क्वचित्
केवलं ये जगत्तातमनन्तं समुपाश्रिताः ३७
भवद्भिः परिहर्त्तव्यास्तेषां नात्रास्ति संस्थितिः
ये च भागवता लोके तच्चित्तास्तत्परायणाः ३८
पूजयन्ति सदा विष्णुं ते वस्त्याज्याः सुदूरतः
यस्तिष्ठन् प्रस्वपन् गच्छन्नुत्तिष्ठन् स्खलिते स्थिते ३९
सङ्कीर्त्तयन्ति गोविन्दं ते वस्त्याज्याः सुदूरतः
नित्यनैमित्तिकैर्देवं ये यजन्ति जनार्द्दनम् ४०
नावलोक्या भवद्भिस्ते तद्व्रता यान्ति सद्गतिम्
ये पुष्पधूपवासोभिर्भूषणैश्चातिवल्लभैः ४१

अर्च्चयन्ति न ते ग्राह्या नराः कृष्णालयं गताः
उपलेपनकर्त्तारः सम्मार्जनपराश्च ये ४२
कृष्णालये परित्याज्यास्तेषां पुत्रास्तथा कुलम्
येन चायतनं विष्णोः कारितं तत्कुलोद्भवम् ४३
पुंसां शतं नावलोक्यं भवद्भिर्दुष्टचेतसा
यस्तु देवालयं विष्णोर्दारुशैलमयं तथा ४४
कारयेन्मृण्मयं वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते
अहन्यहनि यज्ञेन यजतो यन्महाफलम् ४५
प्राप्नोति तत्फलं विष्णोर्यः कारयति केतनम्
कुलानां शतमागामि समतीतं तथा शतम् ४६
कारयन् भगवद्धाम नयत्यच्युतलोककम्
सप्तलोकमयो विष्णुस्तस्य यः कुरुते गृहम् ४७
तारयत्यक्षयाँल्लोकानक्षयान् प्रतिपद्यते
इष्टकाचयविन्यासो यावनत्यब्दानि तिष्ठति ४८
तावद्वर्षसहस्राणि तत्कर्त्तुर्दिवि संस्थितिः
प्रतिमाकृद्विष्णुलोकं स्थापको लीयते हरौ
देवसद्मप्रतिकृतिप्रतिष्ठाकृत्तु गोचरे ४९

अग्निरुवाच

यमोक्ता नानयंस्तेऽथ प्रतिष्ठादिकृतं हरेः
हयशीर्षः प्रतिष्ठार्थं देवानां ब्रह्मणेऽब्रवीत् ५०
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवालयादिनिर्माणमाहात्म्यवर्णनं नाम अष्टत्रिंशोऽध्यायः

ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः

भूपरिग्रहविधानम्

हयग्रीव उवाच

विष्णवादीनां प्रतिष्ठादि वक्ष्ये ब्रह्मन् शृणुष्व मे
प्रोक्तानि पञ्चरात्राणि सप्तरात्राणि वै मया १
व्यस्तानि मुनिभिर्लोके पञ्चविंशतिसङ्ख्यया
हयशीर्षं तन्त्रमाद्यं तन्त्रं त्रैलोक्यमोहनम् २
वैभवं पौष्करं तन्त्रं प्रह्लादङ्गार्ग्यगालवम्
नारदीयञ्च सम्प्रश्नं शाण्डिल्यं वैश्वकं तथा ३
सत्योक्तं शौनकं तन्त्रं वासिष्ठं ज्ञानसागरम्
स्वायम्भुवं कापिलञ्च तार्क्ष्यं नारायणीयकम् ४
आत्रेयं नारसिंहाख्यमानन्दाख्यं तथारुणम्
बौधायनं तथाष्टांगं विश्वोक्तं तस्य सारतः ५

प्रतिष्ठां हि द्विजः कुर्य्यान्मध्यदेशादिसम्भवः
न कच्छदेशसम्भूतः कावेरीकोङ्कणोद्गतः ६
कामरूपकलिङ्गोत्थः काञ्चीकाश्मीरकोसलः
आकाशवायुतेजोऽम्बुभूरेताः पञ्च रात्रयः ७
चण्डीशस्य महेशस्य ऐशे विष्णोश्च सर्वशः
पूर्वदेवकुलं पीडय्च प्रासादं स्वल्पकं त्वथ १३
समं वाप्यधिकं वापि न कर्त्तव्यं विजानता
उभयोर्द्विगुणां सीमां त्यक्त्वा चोच्छ्रायसम्मिताम् १४
अचैतन्यास्तमोद्रिक्ताः पञ्चरात्रविवर्जिताः
ब्रह्माहं विष्णुरमल इति विद्यात्स देशिकः ८
सर्वलक्षणहीनोऽपि स गुरुस्तन्त्रपारगः
नगराभिमुखाः स्थाप्या देवा न च पराङ्मुखाः ९
कुरुक्षेत्रे गयादौ च नदीनान्तु समीपतः
ब्रह्मा मध्ये तु नगरे पूर्वे शक्रस्य शोभनम् १०
अग्नावग्नेश्च मातॄणां भूतानाञ्च यमस्य च
दक्षिणे चण्डिकायाश्च पितृदैत्यादिकस्य च ११
नैर्ॠते मन्दिरं कुर्याद्वरूणादेश्च वारुणे
वायोर्न्नागस्य वायव्ये सौम्ये यक्षगुहस्य च १२

प्रासादं कारयेदन्यं नोभयं पीडयेद्बुधः
भूमौ तु शोधितायां तु कुर्यादूभूमिपरिग्रहम् १५
प्राकारसीमापर्य्यन्तं ततो भूतबलिं हरेत्
माषं हरिद्राचूर्णन्तु सलाजं दधिसक्तुभिः १६
अष्टाक्षरेण सक्तूँश्च पातयित्वाष्टदिक्षु च
राक्षसाश्च पिशाचाश्च यस्मिंस्तिष्ठन्ति भूतले १७
सर्व्वे ते व्यपगच्छन्तु स्थानं कुर्य्यामहं हरेः
हलेन वाहयित्वा गां गोभिश्चैवावदारयेत् १८
परमाणवष्टकेनैव रथरेणुः प्रकीर्तितः
रथरेणवष्टकेनैव त्रसरेणुः प्रकीर्त्यते १९
तैरष्टभिस्तु बालाग्रं लिख्या तैरष्टभिर्मता
ताभिर्यूकाष्टभिः ख्याता ताश्चाष्टौ यवमध्यमः २०
यवाष्टकैरङ्गुलं स्याच्चतुर्विंशाङ्गुलः करः
चतुरङ्गुलसंयुक्तः स हस्तः पद्महस्तकः २१
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये भूपरिग्रहो नाम
ऊनचत्वारिंशोऽध्यायः

चत्वारिंशोऽध्यायः

अर्घ्यदानविधानम्

भगवानुवाच

पूर्व्वमासीत् महद्भूतं सर्व्वभूतभयङ्करम्

तद्देवैर्न्निहितं भूमौ स वास्तुपुरुषः स्मृतः १

चतुः षष्टिपदे क्षेत्रे ईशं कोणार्द्धसंस्थितम्

घृताक्ततैस्तर्प्पयेत्तं पर्ज्जन्यं पदगं ततः २

उत्पलाद्भिर्जयन्तञ्च द्विपदस्थं पताकया

महेन्द्रञ्चैककोष्ठस्थं सर्व्वरक्तैः पदे रविम् ३

वितानेनार्द्धपदगं सत्यं पादे भृशं घृतैः

व्योम शाकुनमांसेन कोणार्द्धपदसंस्थितम् ४

स्रुचा चार्द्धपदे वह्निं पूषणं लाजयैकतः

स्वर्णेन वितथं द्विष्ठं मंथनेन गृहाक्ततम् ५

मांसोदनेन धर्म्मेशमेकैकस्मिन् स्थितं द्वयम्

गन्धर्वं द्विपदं गन्धैर्भृशं शाकुनजिह्वया ६

एकस्थमूद्र्ध्वसंस्थञ्च मृगं नीलपटैस्तथा

पितॄन् कृशरयार्द्धस्थं दन्तकाष्ठैः पदस्थितम् ७

दौवारिकं द्विसंस्थञ्च सुग्रीवं यावकेन तु

पुष्पदन्तं कुशस्तम्बैः पद्मैर्व्वरुणमेकतः ८

असुरं सुरया द्विष्ठं पदे शेषं घृताम्भसा
यवैः पापं पदार्द्धस्थं रोगमध्ये च मराडकैः ९
नागपुष्पैः पदे नागं मुख्यं भक्ष्यैर्हि संस्थितम्
मुद्गोदनेन भल्लाटं पदे सोमं पदे तथा १०
मधुना पायसेनाथ शालूकेन ऋषिं द्वये
पदे दितिं लोपिकाभिरर्द्धे दितिमथापरम् ११
पूरिकाभिस्ततश्चापमीशाधः पयसा पदे
ततोऽधश्चापवत्सन्तु दध्ना चैकपदे स्थितम् १२
लड्डुकैश्च मरीचिन्तु पूर्वकोष्ठचतुष्टये
सवित्रे रक्तपुष्पाणि ब्रह्माधः कोणकोष्ठके १३
तदधः कोष्ठके दद्यात्सावित्र्यै च कुशोदकम्
विवस्वतेऽरुणं दद्याच्चन्दनञ्चतुरङ्घ्रिषु १४
रक्षोऽधः कोणकोष्ठे तु इन्द्रायार्घ्यं निशान्वितम्
इन्द्रं जयाय तस्याधो घृतार्द्धं कोणकोष्ठके १५
चतुष्पदे तु दातव्यमिन्द्राय गुडपायसम्
वाय्वधः कोणदेशे तु रुद्राय पक्वमांसकम् १६
तदधः कोणकोष्ठे तु यक्ष्मायार्घं फलन्तथा
महीधराय मांसान्नं माषञ्च चतुरङ्घ्रिषु १७

मध्ये चतुष्पदे स्थाप्या ब्रह्मणे तिलतण्डुलाः
चरकिं माषसर्प्पिर्भ्यां स्कन्दं कृशरयासृजा १८
रक्तपद्मौर्विदारीञ्च कन्दर्पञ्च पलोदनैः
पूतनां पलपित्ताभ्यां मांसासृग्भ्याञ्च जम्भकम् १९
पित्तासृगस्थिभिः पापं पिलिपिञ्जं स्त्रजासृजा
ईशाद्यान् रक्तमांसेन अभावादक्षतैर्यजेत् २०
रक्षोमातृगणेभ्यश्च पिशाचादिभ्य एव च
पितृभ्यः क्षेत्रपालेभ्यो बलीन् दद्यात्प्रकामतः २१
अहुत्वैतानसन्तर्प्य प्रासादादीन्न कारयेत्
ब्रह्मस्थाने हरिं लक्ष्मीं गणं पश्चात्समर्च्चयेत् २२
महीश्वरं वास्तुमयं वर्द्धन्या सहितं घटम्
ब्रह्माणं मध्यतः कुम्भे ब्रह्मादींश्च दिगीश्वरान् २३
दद्यात्पूर्णाहुतिं पश्चात्स्वस्ति वाच्य प्रणम्य च
प्रगृह्य कर्करीं सम्यङ्मण्डलन्तु प्रदक्षिणम् २४
सूत्रमार्गेण हे ब्रह्मंस्तोयधाराञ्च भ्रामयेत्
पूर्व्ववत्तेन मार्गेण सप्त बीजानि वापयेत् २५
प्रारम्भं तेन मार्गेण तस्य खातस्य कारयेत्
ततो गर्त्तं खनेन्मध्ये हस्तमात्रं प्रमाणतः २६

चतुरङ्गुलकं चाधश्चोपलिप्यार्च्चयेत्ततः
ध्यात्वा चतुर्भुजं विष्णुमर्घ्यं दद्यात्तु कुम्भतः २७
कर्कर्या पूरयेत् श्वभ्रं शुक्लपुष्पाणि च न्यसेत्
दक्षिणावर्त्तकं श्रेष्ठं बीजैर्मृद्भिश्च पूरयेत् २८
अर्घ्यदानं विनिष्पाद्य गोवस्त्रादीन्ददेद्गुरौ
कालज्ञाय स्थपतये वैष्णवादिभ्य अर्च्चयेत् २९
ततस्तु खानयेद्यत्नाज्जलान्तं यावदेव तु
पुरुषाधः स्थितं शल्यं न गृहे दोषदं भवेत् ३०
अस्थिशल्ये भिद्यते वै भित्तिर्वै गृहिणोऽसुखम्
यन्नामशब्दं शृणुयात्तत्र शल्यं तदुद्भवम् ३१
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये अर्घ्यदानकथनं नाम चत्वारिंशोऽध्यायः

एकचत्वारिंशोऽध्यायः
शिलाविन्यासविधानम्

भगवानुवाच
पादप्रतिष्ठां वक्ष्यामि शिलाविन्यासलक्षणम्
अग्रतो मण्डपः कार्य्यः कुण्डानान्तु चतुष्टयम् १
कुम्भन्यासेष्टकान्यासौ द्वारस्तम्भोच्छ्रयं शुभम्
पादोनं पूरयेत्खातं तत्र वास्तुं यजेत्समे २

इष्टकाश्च सुपक्वाः स्युर्द्वादशाङ्गुलसम्मिताः
सुविस्तारत्रिभागेन वैपुल्येन समन्विताः ३
करप्रमाणा श्रेष्ठा स्याच्छिलाप्यथ शिलामये
नव कुम्भांस्ताम्रमयान् स्थापयेदिष्टकाघटान् ४
अद्भिः पञ्चकषायेण सर्व्वौषधिजलेन च
गन्धतोयेन च तथा कुम्भैस्तोयसुपूरितैः ५
हिरण्यव्रीहिसंयुक्तैर्गन्धचन्दनचर्च्चितैः
आपो हिष्ठेति तिसृभिः शन्नो देवीति चाप्यथ ६
तरत्समन्दीरिति च पावमानीभिरेव च
उदुत्तमं वरुणमिति कयानश्च तथैव च ७
वरुणस्येति मन्त्रेण हँसः शुचिषदित्यपि
श्रीसूक्तेनापि च तथा शिलाः संस्थाप्य संयुताः ८
शय्यायां मण्डपे प्राच्यां मण्डले हरिमर्च्चयेत्
जुहुयाज्जनयित्वाग्निं समिधो द्वादशीस्ततः ९
आधारावाज्यभागौ तु प्रणवेनैव कारयेत्
अष्टाहुतीस्तथाष्टान्तैराज्यं व्याहृतिभिः क्रमात् १०
लोकेशानामग्नये वै सोमायावग्रहेषु च
पुरुषोत्तमायेति च व्याहृतीर्जुहुयात्ततः ११

प्रायश्चित्तं ततः पूर्णां मूर्त्तिमांसघृतांस्तिलान्
वेदाद्यैर्द्वादशान्तेन कुम्भेषु च पृथक्पृथक् १२
प्राङ्मुखस्तु गुरुः कुर्य्यादष्ट दिक्षु विलिप्य च
मध्ये चैकां शिलां कुम्भां न्यसेदेतान् सुरान् क्रमात् १३
पद्मं चैव महापद्मं मकरं कच्छपं तथा
कुमुदञ्च तथा नन्दं पद्मं शङ्खञ्च पद्मिनीम् १४
कुम्भान्न चालयेत्तेषु न्यसेदष्टेष्टकाः क्रमात्
ईशानान्ताश्च पूर्व्वादाविष्टकाः प्रथमं न्यसेत् १५
शक्तयो विमलाद्यास्तु इष्टकानान्तु देवताः
न्यसनीया यथायोगं मध्ये न्यस्यात्त्वनुग्रहा १६
अव्यङ्गे चाक्षते पूर्णे मुनेरङ्गिरसः सुते
इष्टके त्वं प्रयच्छेष्टं प्रतिष्ठां कारयाम्यहम् १७
मन्त्रेणानेन विन्यस्य इष्टका देशिकोत्तमः
गर्भाधानं ततः कुर्य्यान्मध्यस्थाने समाहितः १८
कुम्भोपरिष्टाद्देवेशं पद्मिनीं न्यस्य देवताम्
मृत्तिकाश्चैव पुष्पाणि धातवो रत्नमेव च १९
लोहानि दिक्पतेरस्त्रं यजेद्द्वौ गर्भभाजने
द्वादशाङ्गुलविस्तारे चतुरङ्गुलकोच्छ्रये २०

पद्माकारे ताम्रमये भाजने पृथिवीं यजेत्
एकान्ते सर्वभूतेशे पर्वतासनमण्डिते २१
समुद्रपरिवारे त्वं देवि गर्भं समाश्रय
नन्दे नन्दय वासिष्ठे वसुभिः प्रजया सह २२
जये भार्गवदायादे प्रजानां विजयावहे
पूर्णेऽङ्गिरसदायादे पूर्णकामं कुरुष्व माम् २३
भद्रे काश्यपदायादे कुरु भद्रां मतिं मम
सर्वबीजसमायुक्ते सर्वरत्नौषधीवृते २४
जये सुरुचिरे नन्दे वासिष्ठे रम्यतामिह
प्रजापतिसुते देवि चतुरस्त्रे महीयसि २५
सुभगे सुप्रभे भद्रे गृहे काश्यपि रम्यताम्
पूजिते परमाश्चर्य्यै गन्धमाल्यैरलङ्कृते २६
भवभूतिकरी देवि गृहे भार्गवि रम्यताम्
देशस्वामिपुरस्वामिगृहस्वामिपरिग्रहे २७
मनुष्यादिकतुष्ट्यर्थं पशुवृद्धिकरी भव
एवमुक्त्वा ततः खातं गोमूत्रेण तु सेचयेत् २८

कृत्वा निधापयेद्गर्भं गर्भाधानं भवेन्निशि
गोवस्त्रादि प्रदद्याच्च गुरवेऽन्येषु भोजनम् २९
गर्भं न्यस्येष्टका न्यस्य ततो गर्भं प्रपूरयेत्
पीठबन्धमतः कुर्य्यान्मितप्रासादमानतः ३०
पीठोत्तमञ्चोच्छ्रयेण प्रासादस्यार्द्धविस्तरात्
पादहीनं मध्यमं स्यात्कनिष्ठं चोत्तमार्द्धतः ३१
पीठबन्धोपरिष्टात्तु वास्तुयागं पुनर्यजेत्
पादप्प्रतिष्ठकारी तु निष्पापो दिवि मोदते ३२
देवागारं करोमीति मनसा यस्तु चिन्तयेत्
तस्य कायगतं पापं तदह्ना हि प्रणश्यति ३३
कृते तु किं पुनस्तस्य प्रासादे विधिनैव तु
अष्टेष्टकासमायुक्तं यः कुर्य्याद्देवतालयम् ३४
न तस्य फलसम्पत्तिर्वक्तुं शक्येत केनचित्
अनेनैवानुमेयं हि फलं प्रासादविस्तरात् ३५
ग्राममध्ये च पूर्वे च प्रत्यग्द्वारं प्रकल्पयेत्
विदिशासु च सर्वासु ग्रामे प्रत्यङ्मुखो भवेत्
दक्षिणे चोत्तरे चैव पश्चिमे प्राङ्मुखो भवेत् ३६

इत्याग्निदिमहापुराणे आग्नेये पातालयोगकथनं नाम
एकचत्वारिंशोऽध्यायः

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

प्रासादलक्षणकथनम्

हयग्रीव उवाच

प्रासादं सम्प्रवक्ष्यामि सर्वसाधारणं शृण
चतुरस्त्रीकृतं क्षेत्रं भजेत् षोडशधा बुधः १
मध्ये तस्य चतुर्भिस्तु कुर्य्यादायसमन्वितम्
द्वादशैव तु भागानि भित्त्यर्थं परिकल्पयेत् २
जङ्घोच्छायन्तु कर्त्तव्यं चतुर्भागेण चायतम्
जङ्घायां द्विगुणोच्छ्रायं मञ्जर्य्याः कल्पयेद्बुधः ३
तुर्य्यभागेन मञ्जर्य्याः कार्य्यः सम्यक्प्रदक्षिणः
तन्माननिर्गमं कार्य्यमुभयोः पार्श्वयोः समम् ४
शिखरेण समं कार्य्यमग्रे जगति विस्तरम्
द्विगुणेनापि कर्त्तव्यं यथाशोभानुरूपतः ५
विस्तारान्मण्डपस्याग्रे गर्भसूत्रद्वयेन तु
दैर्घ्यात्पादाधिकं कुर्य्यान्मध्यस्तम्भैर्विभूषितम् ६

प्रासादगर्भमानं वा कुर्व्वीत मुखमराडपम्
एकाशीतिपदैर्व्वास्तुं पश्चात् मराडपमारभेत् ७
शुकान् प्राग्द्वारविन्यासे पादान्तः स्थान्यजेत्सुरान्
तथा प्राकारविन्यासे यजेद् द्वात्रिंशदन्तगान् ८
सर्वसाधारणं चैतत्प्रासादस्य च लक्षणम्
मानेन प्रतिमाया वा प्रासादमपरं शृणु ९
प्रतिमायाः प्रमाणेन कर्त्तव्या पिरिडका शुभा
गर्भस्तु पिरिडकार्द्धेन गर्भमानास्तु भित्तयः १०
भित्तेरायाममानेन उत्सेधन्तु प्रकल्पयेत्
भित्त्युच्छ्रायात्तु द्विगुणं शिखरं कल्पयेद्बुधः ११
शिखरस्य तु तुर्य्येण भ्रमणं परिकल्पयेत्
शिखरस्य चतुर्थेन अग्रतो मुखमराडपम् १२
अष्टमांशेन गर्भस्य रथकानान्तु निर्गमः
परिधेर्गुणभागेन रथकांस्तत्र कल्पयेत् १३
तत्तृतीयेण वा कुर्य्याद्रथकानान्तु निर्गमम्
वामत्रयं स्थापनीयं रथकत्रितये सदा १४

शिखरार्थं हि सूत्राणि चत्वारि विनिपातयेत्
शुकनाशोद्ध्र्वतः सूत्रं तिर्य्यग्भूतं निपातयेत् १५
शिखरस्यार्द्धभागस्थं सिंहं तत्र तु कारयेत्
शुकानासां स्थिरीकृत्य मध्यसन्धौ निधापयेत् १६
अपरे च तथा पार्श्वे तद्वत्सूत्रं निधापयेत्
तदूद्ध्र्वन्तु भवेद्वेदी सकण्ठासनसारकम् १७
स्कन्धभग्नं न कर्त्तव्यं विकरालं तथैव च
उद्ध्र्वं च वेदिकामानात्कलशं परिकल्पयेत् १८
विस्ताराद् द्विगुणं द्वारं कर्त्तव्यं तु सुशोभनम्
उदुम्बरौ तदूद्ध्र्वञ्च न्यसेच्छाखां सुमङ्गलैः १९
द्वारस्य तु चतुर्थांशे कार्य्यौ चण्डप्रचण्डकौ
विष्वक्सेनवत्सदण्डो शाखार्धोदुम्बरे श्रियम् २०
दिग्गजैः स्नाप्यमानान्तां घटैः साब्जां सुरूपिकाम्
प्रासादस्य चतुर्थांशे प्राकारस्योच्छ्रयो भवेत् २१
प्रासादात्पादहीनस्तु गोपुरस्योच्छ्रयो भवेत्
पञ्चहस्तस्य देवस्य एकहस्ता तु पीठिका २२

गारुडं मराडपञ्चाग्रे एकं भौमादिधाम च
कुर्य्याद्धि प्रतिमायान्तु दिक्षु चाष्टासु चोपरि २३
पूर्वे वराहं दक्षे च नृसिंहं श्रीधरं जले
उत्तरे तु हयग्रीवमाग्नेय्यां जामदग्न्यकम् २४
नैर्ऋृत्यां रामकं वायौ वामनं वासुदेवकम्
ईशे प्रासादरचना देया वस्वर्ककादिभिः
द्वारस्य चाष्टमाद्यंशं त्यक्त्वा वेधो न दोषभाक् २५
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रासादलक्षणं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः
प्रासाददेवतास्थापनम्

भगवानुवाच
प्रासादे देवताः स्थाप्या वक्ष्ये ब्रह्मन् शृणुष्व मे
पञ्चायतनमध्ये तु वासुदेवं निवेशयेत् १
वामनं नृहरिञ्चाश्वशीर्षं तद्वच्च सूकरम्
आग्नेये नैर्ऋृते चैव वायव्ये चेशगोचरे २
अथ नारायणं मध्ये ह्याग्नेय्यामम्बिकां न्यसेत्
नैर्ऋृत्यां भस्करं वायौ ब्रह्माणं लिङ्गमीशके ३

अथवा रुद्ररूपन्तु अथवा नवधामसु
वासुदेवं न्यसेन्मध्ये पूर्वादौ रामरामकान् ४
इन्द्रादीन् लोकपालांश्च अथवा नवधामसु
पञ्चायतनकं कुर्य्यान्मध्ये तु पुरुषोत्तमम् ५
लक्ष्मीवैश्रवणौ पूर्वे दक्षे मातृगणं न्यसेत्
स्कन्दं गणेशमीशानं सुर्य्यादीन् पश्चिमे ग्रहान् ६
उत्तरे दश मत्स्यादीनाग्नेय्यां चण्डिकां तथा
नैर्ऋत्यामम्बिकां स्थाप्य वायव्ये तु सरस्वतीम् ७
पद्मामैशे वासुदेवं मध्ये नारायणञ्च वा
त्रयोदशालये मध्ये विश्वरूपं न्यसेद्धरिम् ८
पूर्वादौ केशवादीन् वा अन्यधामस्वयं हरिः
मृण्मयी दारुघटिता लोहजा रत्नजा तथा ९
शैलजा गन्धजा चैव कौसुमी सप्तधा स्मृता
कौसुमी गन्धजा चैव मृण्मयी प्रतिमा तथा १०
तत्कालपूजिताश्चैताः सर्वकामफलप्रदाः
अथ शैलमयीं वक्ष्ये शिला यत्र च गृह्यते ११
पर्वतानामभावे च गृह्णीयाद् भूगतां शिलाम्

पाराडुरा ह्यरुणा पीता कृष्णा शस्ता तु वर्णिनाम् १२
न यदा लभ्यते सम्यग्वर्णिनां वर्णतः शिला
वर्णाद्यापादनं तत्र जुहुयात्सिंहविद्यया १३
शिलायां शुक्लरेखाग्रया कृष्णाग्रया सिंहहोमतः
कांस्यघराटानिनादा स्यात्पुंलिङ्गा विस्फुलिङ्गिका १४
तन्मन्दलक्षणा स्त्री स्याद्रूपाभावान्नपुंसका
दृश्यते मराडलं यस्यां सगर्भा तां विवर्जयेत् १५
प्रतिमार्थं धनं गत्वा वनयागं समाचरेत्
तत्र खात्वोपलिप्याथ मराडपे तु हरिं यजेत् १६
बलिं दत्त्वा कर्म्मशस्त्रं टङ्कादिकमथार्च्चयेत्
हुत्वाथ शालितोयेन अस्त्रेण प्रोक्षयेच्छिलाम् १७
रक्षां कृत्वा नृसिंहेन मूलमन्त्रेण पूजयेत्
हुत्वा पूर्णाहुतिं दद्यात्ततो भूतबलिं गुरुः १८
अत्र ये संस्थिताः सत्त्वा यातुधानाश्च गुह्यकाः
सिद्धादयो वा ये चान्ये तान् सम्पूज्य क्षमापयेत् १९
विष्णुबिम्बार्थमस्माकं यात्रैषा केशवाज्ञया
विष्णवर्थं यद्भवेत्कार्य्यं युष्माकमपि तद्भवेत् २०
अनेन बलिदानेन प्रीता भवत सर्वथा
क्षेमेण गच्छतान्यत्र मुक्त्वा स्थानमिदं त्वरात् २१

एवं प्रबोधिताः सत्त्वा यान्ति तृप्ता यथासुखम्
शिल्पिभिश्च चरुं प्राश्य स्वप्नमन्त्रं जपेन्निशि २२
ॐ नमः सकललोकाय विष्णवे प्रभविष्णवे
विश्वाय विश्वरूपाय स्वप्नाधिपतये नमः २३
आचक्ष्व देवदेवेश प्रसुप्तोऽस्मि तवान्तिकम्
स्वप्ने सर्वाणि कार्याणि हृदिस्थानि तु यानि मे २४
ॐ ॐ हु फट् विष्णवे स्वाहा
शुभे स्वप्ने शुभं सर्वं ह्यशुभे सिंहहोमतः
प्रातरर्घ्यं शिलायां तु दत्त्वास्त्रेणास्त्रकं यजेत् २५
कुद्दालटङ्कशस्त्राद्यं मध्वाज्याक्तमुखञ्चरेत्
आत्मानं चिन्तयेद्विष्णुं शिल्पिनं विश्वकर्म्मकम् २६
शस्त्रं विष्णवात्मकं दद्यान्मुखपृष्ठादि दर्शयेत्
जितेन्द्रियः टङ्कहस्तः शिल्पी तु चतुरस्रकाम् २७
शिलां कृत्वा पिण्डकार्थं किञ्चिन्न्यूनान्तु कल्पयेत्
रथे स्थाप्य समानीय सवस्त्रां कारुवेश्मनि
पूजयित्वाथ घटयेत्प्रतिमां स तु कर्म्मकृत् २८
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शान्त्यादिवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

वासुदेवादिप्रतिमालक्षणविधिः

भगवानुवाच

वासुदेवादिप्रतिमालक्षणं प्रवदामि ते
प्रासादस्योत्तरे पूर्वमुखीं वा चोत्तराननाम् १
संस्थाप्य पूज्य च बलिं दत्त्वाथो मध्यसूत्रकम्
शिलां शिल्पी तु नवधा विभज्य नवमेंऽशके २
सूर्ये भक्ते शिलायां तु भागं स्वाङ्गुलमुच्यते
द्व्यङ्गुलं गोलकं नाम्ना कालनेत्रं तदुच्यते ३
भागमेकं त्रिदा भक्त्वा पार्ष्णिभागं प्राकल्पयेत्
भागमेकं तथा जानौ ग्रीवायां भागमेव च ४
मुकुटं तालमात्रं स्यात्तालमात्रं तथा मुखम्
तालेनैकेन कण्ठन्तु तालेन हृदयं तथा ५
नाभिमेढ्रान्तरन्तालं द्वितालावूरुकौ तथा
तालद्वयेन जङ्घा स्यात्सूत्राणि शृणु साम्प्रतम् ६
कार्य्यं सूत्रद्वयं पादे जङ्घामध्ये तथा परम्
जानौ सूत्रद्वयं कार्य्यमूरुमध्ये तथापरम् ७

मेढ्रे तथापरं कार्य्यं कट्यां सूत्रन्तथापरम्
मेखलाबन्धसिद्ध्यर्थं नाभ्यां चैवापरन्तथा ८
हृदये च तथा कार्य्यं कराठे सूत्रद्वयं तथा
ललाटे चापरं कार्यं मस्तके च तथापरम् ९
मुकुटोपरि कर्त्तव्यं सूत्रमेकं विचक्षणैः
सूत्राराययूर्द्ध्वं प्रदेयानि सप्तैव कमलोद्भव १०
कक्षात्रिकान्तरेणैव षट् सूत्राणि प्रदापयेत्
मध्यसूत्रं तु सन्त्यज्य सूत्राराययेव निवेदयेत् ११
ललाटं नासिकावक्त्रं कर्त्तव्यञ्चतुरङ्गुलम्
ग्रीवा कर्णौ तु कर्त्तव्यावायामाच्चतुरङ्गुलौ १२
द्व्यङ्गुले हनुके कार्य्ये विस्ताराच्चिबुकन्तथा
अष्टाङ्गुलं ललाटन्तु विस्तारेण प्रकीर्त्तितम् १३
परेण द्व्यङ्गुलौ शङ्खौ कर्त्तव्यावलकान्वितौ
चतुरङ्गुलमाख्यातमन्तरं कर्णनेत्रयोः १४
द्व्यङ्गुलौ पृथुकौ कर्णौ कर्णापाङ्गार्द्धपञ्चमे
भ्रूसमेन तु सूत्रेण कर्णस्त्रोतः प्रकीर्त्तितम् १५

विद्धं षडङ्गुलं कर्णमविद्धञ्चतुरङ्गुलम्
चिबुकेन समं विद्धमविद्धं वा षडङ्गुलम् १६
गन्धपात्रं तथावर्त्तं शष्कुलीं कल्पयेत्तथा
द्व्यङ्गुलेनाधरः कार्यस्तस्यार्द्धेनोत्तराधरः १७
अर्द्धाङ्गुलं तथा नेत्रं वक्त्रन्तु चतुरङ्गुलम्
आयामेन तु वैपुल्यात्सार्द्धमङ्गुलमुच्यते १८
अव्यात्तमेवं स्याद्वक्त्रं व्यात्तं त्र्यङ्गुलमिष्यते
नासावंशसमुच्छ्रायं मूले त्वेकाङ्गुलं मतम् १९
उच्छ्रायाद्द्व्यङ्गुलं चाग्रे करवीरोपमा स्मृता
अन्तरं चक्षुषोः कार्यं चतुरङ्गुलमानतः २०
द्व्यङ्गुलं चाक्षिकोणं च द्व्यङ्गुलं चान्तरं तयोः
तारा नेत्रत्रिभागेण दृक्तारा पञ्चमांशिका २१
त्र्यङ्गुलं नेत्रविस्तारं द्रोणी चार्द्धाङ्गुला मता
तत्प्रमाणा भ्रुवोर्लेखा भ्रुवौ चैव समे मते २२
भ्रूमध्यं द्व्यङ्गुलं कार्यं भ्रूदैर्घ्यं चतुरङ्गुलम्
षट्त्रिंशदङ्गुलायामम्मस्तकस्य तु वेष्टनम् २३
मूर्त्तीनां केशवादीनां द्वात्रिंशद्वेष्टनं भवेत्
पञ्चनेत्रा त्वधो ग्रीवा विस्ताराद्वेष्टनं पुनः २४

त्रिगुणं तु भवेदूर्द्ध्वं विस्तृताष्टाङ्गुलं पुनः
ग्रीवात्रिगुणमायामं ग्रीवावक्षोऽन्तरं भवेत् २५
स्कन्धावष्टाङ्गुलौ कार्यौ त्रिकलावंशकौ शुभौ
सप्तनेत्रौ स्मृतौ बाहू प्रबाहू षोडशाङ्गुलौ २६
त्रिकलौ विस्तृतौ बाहू प्रबाहू चापि तत्समौ
बाहुदण्डोर्द्ध्वतो ज्ञेयः परिणाहः कला नव २७
सप्तदशांगुलो मध्ये कूर्परोऽर्द्धे च षोडश
कूर्परस्य भवेन्नाहस्त्रिगुणः कमलोद्भव २८
नाहः प्रबाहुमध्ये तु षोडशाङ्गुल उच्यते
अग्रहस्ते परीणाहो द्वादशाङ्गुल उच्यते २९
विस्तारेण करतलं कीर्त्तितं तु षडङ्गुलम्
दैर्घ्यं सप्ताङ्गुलं कार्यं मध्या पञ्चाङ्गुला मता ३०
तर्ज्जन्यनामिका चैव तस्मादर्द्धाङ्गुलं विना
कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ कार्यौ चतुरङ्गुलसम्मितौ ३१
द्विपर्वोऽङ्गुष्ठकः कार्यः शेषांगुल्यस्त्रिपर्विकाः
सर्वासां पर्वणोऽर्द्धेन नखमानं विधीयते ३२

वक्षसो यत्प्रमाणन्तु जठरं तत्प्रमाणतः
अङ्गुलैका भवेन्नाभी वेधेन च प्रमाणतः ३३
ततो मेढ्रान्तरं कार्यं तालमात्रं प्रमाणतः
नाभिमध्ये परीणाहो द्विचत्वारिंशदङ्गुलैः ३४
अन्तरं स्तनयोः कार्य्यं तालमात्रं प्रमाणतः
चूचुकौ यवमानौ तु मण्डलं द्विपदं भवेत् ३५
चतुःषष्ट्यङ्गुलं कार्यं वेष्टनं वक्षसः स्फुटम्
चतुर्मुखञ्च तदधो वेष्टनं परिकीर्त्तितम् ३६
परिणाहस्तथा कट्याश्चतुःपञ्चाशदङ्गुलैः
विस्तारश्चोरुमूले तु प्रोच्यते द्वादशाङ्गुलः ३७
तस्मादभ्यधिकं मध्ये ततो निम्नतरं क्रमात्
विस्तृताष्टाङ्गुलं जानुस्त्रिगुणा परिणाहतः ३८
जङ्घामध्ये तु विस्तारः सप्ताङ्गुल उदाहृतः
त्रिगुणः परिधिश्चास्य जङ्घाग्रे पञ्च विस्तरात् ३९
त्रिगुणः परिधिश्चास्य पादौ तालप्रमाणकौ
आयामादुत्थितौ पादौ चतुरङ्गुलमेव च ४०

गुल्फात्पूर्वं तु कर्त्तव्यं प्रमाणाच्चतुरङ्गुलम्
त्रिकलं विस्तृतौ पादौ त्र्यङ्गुलो गुह्यकः स्मृतः ४१
पञ्चाङ्गुलस्तु नाहोऽस्य दीर्घा तद्वत्प्रदेशिनी
अष्टमाष्टांशितो न्यूनाः शेषाङ्गुल्यः क्रमेण तु ४२
सपादाङ्गुलमुत्सेधमङ्गुष्ठस्य प्रकीर्त्तितम्
तदेव द्विगुणं कार्यमंगुष्ठस्य नखं तथा ४३
अर्द्धाङ्गुलं तथान्यासं क्रमान्न्यूनं तु कारयेत्
द्व्यङ्गुलौ वृषणौ कार्यौ मेढ्रं तु चतुरङ्गुम् ४४
परिणाहोऽत्र कोषाग्रं कर्त्तव्यञ्चतुरङ्गुलम्
षडङ्गुलपरीणाहौ वृषणौ परिकीर्त्तितौ ४५
प्रतिमा भूषणाढ्या स्यादेतदुद्देशलक्षणम्
अनयैव दिशा कार्यं लोके दृष्ट्वा तु लक्षणम् ४६
दक्षिणे तु करे चक्रमधस्तात्पद्ममेव च
वामे शङ्खं गदाधस्ताद्वासुदेवस्य लक्षणात् ४७
श्रीपुष्टी चापि कर्त्तव्ये पद्मवीणाकरान्विते
ऊरुमात्रोच्छ्रितायामे मालाविद्याधरौ तथा ४८
प्रभामण्डलसंस्थौ तौ प्रभा हस्त्यादिभूषणा
पद्माभं पादपीठन्तु प्रतिमास्वेवमाचरेत् ४९

इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रतिमालक्षणं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः

पिण्डिकालक्षणकथनम्

भगवानुवाच

पिण्डिकालक्षणं वक्ष्ये दैर्घ्येण प्रतिमासमा
उच्छ्राये प्रतिमार्द्धन्तु चतुःषष्टिपुटां च ताम् १
त्यक्त्वा पङ्क्तिद्वयं चाधस्तदूद्र्ध्वं यत्तु कोष्ठकम्
समन्तादुभयोः पार्श्वे अन्तस्थं परिमार्जयेत् २
ऊद्र्ध्वं पङ्क्तिद्वयं त्यक्त्वा अधस्ताद्यत्तु कोष्ठकम्
अन्तःसन्मार्जयेद्यत्नात्पार्श्वयोरुभयोः समम् ३
तयोर्मध्यगतौ तत्र चतुष्कौ मार्जयेत्ततः
चतुर्द्धा भाजयित्वा तु ऊद्र्ध्वपङ्क्तिद्वयं बुधः ४
मेखला भागमात्रा स्यात्खातं तस्यार्द्धमानतः
भागं भागं परित्यज्य पार्श्वयोरुभयोः समम् ५
दत्त्वा चैकं पदं बाह्ये प्रमाणं कारयेद्बुधः
त्रिभागेन च भागस्याग्रे स्यात्तोयविनिर्गमः ६
नानाप्रकारभेदेन भद्रेयं पिण्डिका शुभा
अष्टताला तु कर्त्तव्या देवी लक्ष्मीस्तथा स्त्रियः ७

भ्रुवौ यवाधिके कार्य्यें यवहीना तु नासिका
गोलकेनाधिकं वक्त्रमूर्द्ध्वं तिर्य्यग्विवर्जितम् ८
आयते नयने कार्य्यें त्रिभागोनैर्यवैस्त्रिभिः
तदर्द्धेन तु वैपुल्यं नेत्रयोः परिकल्पयेत् ९
कर्णपाशोऽधिकः कार्य्यः सृक्विणीसमसूत्रतः
नम्रं कलाविहीनन्तु कुर्य्यादंशद्वयं तथा १०
ग्रीवा सार्द्धकला कार्य्या तद्विस्तारोपशोभिता
नेत्रं विना तु विस्तारौ ऊरू जानू च पिण्डिका ११
अंघ्रिपृष्ठौ स्फिचौ कट्यां यथायोगं प्रकल्पयेत्
सप्तांशोनास्तथाङ्गुल्यो दीर्घं विष्कम्भनाहतम् १२
नेत्रैकवर्जितायामा जङ्घोरू च तथा कटिः
मध्यपार्श्वं च तद्वृत्तं घनं पीनं कुचद्वयम् १३
तालमात्रौ स्तनौ कार्य्यौ कटिः सार्द्धकलाधिका
लक्ष्म शेषं पुरावत्स्याद्दक्षिणे चाम्बुजं करे १४
वामे बिल्वं स्त्रियौ पार्श्वे शुभे चामरहस्तके
दीर्घघोणस्तु गरुडश्चक्राङ्गाद्यानथो वदे १५
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये पिण्डिकालक्ष्मादिलक्षणं नाम
पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

शालग्रामादिमूर्त्तिलक्षणकथनम्

श्रीभगवानुवाच

शालग्रामादिमूर्त्तीश्च वक्ष्येऽहं भुक्तिमुक्तिदाः
वासुदेवोऽसितो द्वारि शिलालग्नद्विचक्रकः १
ज्ञेयः सङ्कर्षणो लग्नद्विचक्रो रक्त उत्तमः
सूक्ष्मचक्रो बहुच्छिद्रः प्रद्युम्नो नीलदीर्घकः २
पीतोऽनिरुद्धः पद्माङ्को वर्त्तुलो द्वित्रिरेखवान्
कृष्णो नारायणो नाभ्युन्नतः सुषिरदीर्घवान् ३
परमेष्ठी साब्जचक्रः पृष्ठच्छिद्रश्च विन्दुमान्
स्थूलचक्रोऽसितो विष्णुर्मध्ये रेखा गदाकृतिः ४
नृसिंहः कपिलः स्थूलचक्रः स्यात्पञ्चबिन्दुकः
वराहः शक्तिलिङ्गः स्यात्तच्चक्रौ विषमौ स्मृतौ ५
इन्द्रनीलनिभः स्थूलस्त्रिरेखालाञ्छितः शुभः
कूर्मस्तथोन्नतः पृष्ठे वर्त्तुलावर्त्तकोऽसितः ६
हयग्रीवोऽङ्कुशाकाररेखो नीलः सबिन्दुकः
वैकुण्ठः एकचक्रोऽब्जी मणिभः पुच्छरेखकः ७

मत्स्यो दीर्घस्त्रिबिन्दुः स्यात्काचवर्णास्तु पूरितः
श्रीधरो वनमालाङ्कः पञ्चरेखस्तु वर्त्तुलः ८
वामनो वर्त्तुलश्चातिह्रस्वो नीलः सबिन्दुकः
श्यामस्त्रिविक्रमो दक्षरेखो वामेन बिन्दुकः ९
अनन्तो नागभोगाङ्गो नैकाभो नैकमूर्त्तिमान्
स्थूलो दामोदरो मध्यचक्रो द्वाः सूक्ष्मबिन्दुकः १०
सुदर्शनस्त्वेकचक्रो लक्ष्मीनारायणो द्वयात्
त्रिचक्रश्चाच्युतो देवस्त्रिचक्रो वा त्रिविक्रमः ११
जनार्द्दनश्चतुश्चक्रो वासुदेवश्च पञ्चभिः
षट्चक्रश्चैव प्रद्युम्नः सङ्कर्षणश्च सप्तभिः १२
पुरुषोत्तमोऽष्टचक्रो नवव्यूहो नवाङ्कितः
दशावतारो दशभिर्द्दशैकेनानिरुद्धकः १३
द्वाधशात्मा द्वादशभिरत ऊर्द्ध्वमनन्तकः १४
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शालग्रामादिमूर्त्तिलक्षणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः
शालग्रामादिपूजनकथनम्

श्रीभगवानुवाच
शालग्रामादिचक्राङ्कपूजाः सिद्ध्यै वदामि ते
त्रिविधा स्याद्धरेः पूजा काम्याकाम्योभयात्मिका १
मीनादीनान्तु पञ्चानां काम्यार्था वोभयात्मिका
वराहस्य नृसिंहस्य वामनस्य च मुक्तये २
चक्रादीनां त्रयाणान्तु शालग्रामार्च्चनं शृणु
उत्तमा निष्फला पूजा कनिष्ठा सफलार्चना ३
मध्यमा मूर्त्तिपूजा स्याच्चक्राब्जे चतुरस्त्रके
प्रणवं हृदि विन्यस्य षडङ्गङ्करदेहयोः ४
कृतमुद्रात्रयश्चक्राद्बहिः पूर्वे गुरुं यजेत्
आप्ये गणं वायवे च धातारं नैर्ऋते यजेत् ५
विधातारञ्च कर्त्तारं हर्त्तारं दक्षसौम्ययोः
विष्वक्सेनं यजेदीशे आग्नेये क्षेत्रपालकम् ६
ऋगादिवेदान् प्रागादावाधारानन्तकं भुवम्
पीठं पद्मं चार्कचन्द्रवह्न्याख्यं मण्डलत्रयम् ७
आसनं द्वादशार्णेन तत्र स्थाप्य शिलां यजेत्
व्यस्तेन च समस्तेन स्वबीजेन यजेत्क्रमात् ८

पूर्वादावथ वेदाद्यैर्गायत्रीभ्यां जितादिना
प्रणवेनार्च्चयेत्पश्चान्मुद्रास्तिस्रः प्रदर्शयेत् ९
विष्वक्सेनस्य चक्रस्य क्षेत्रपालस्य दर्शयेत्
शालग्रामस्य प्रथमा पूजाथो निष्फलोच्यते १०
पूर्ववत् षोडशारञ्च सपद्मं मण्डलं लिखेत्
शङ्खचक्रगदाखड्गैर्गुर्वाद्यं पूर्ववद्यजेत् ११
पूर्वे सौम्ये धनुर्बाणान् वेदाद्यैरासनं ददेत्
शिलां न्यसेद् द्वादशार्णैस्तृतीयं पूजनं शृणु १२
अष्टारमब्जं विलिखेत् गुर्वाद्यं पूर्ववद्यजेत्
अष्टार्णेनासनं दत्त्वा तेनैव च शिलां न्यसेत् १३
पूजयेद्दशधा तेन गायत्रीभ्यां जितं तथा १४
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये शालग्रामादिपूजाकथनं नाम
सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः
चतुर्विंशतिमूर्त्तिस्तोत्रकथनम्

श्रीभगवानुवाच
ॐ रूपः केशवः पद्मशङ्खचक्रगदाधरः
नारायणः शङ्खपद्मगदाचक्री प्रदक्षिणम् १
ततो गदी माधवोऽरिशङ्खपद्मी नमामि तम्
चक्रकौमोदकीपद्मशङ्खी गोविन्द ऊर्जितः २
मोक्षदः श्रीगदी पद्मी शङ्खी विष्णुश्च चक्रधृक्
शङ्खचक्राब्जगदिनं मधुसूदनमानमे ३
भक्त्या त्रिविक्रमः पद्मगदी चक्री च शङ्ख्यपि
शङ्खचक्रगदापद्मी वामनः पातु मां सदा ४
गतिदः श्रीधरः पद्मी चक्रशार्ङ्गी च शङ्ख्यपि
हृषीकेशो गदा चक्री पद्मी शङ्खी च पातु नः ५
वरदः पद्मनाभस्तु शङ्खाब्जारिगदाधरः
दामोदरः पद्मशङ्खगदाचक्री नमामि तम् ६
तेने गदी शङ्खचक्री वासुदेवोऽब्जभृज्जगत्
सङ्कर्षणो गदी शङ्खी पद्मी चक्री च पातु वः ७
गदी चक्री शङ्खगदी प्रद्युम्नः पद्मभृत्प्रभुः
अनिरुद्धश्चक्रगदी शङ्खी पद्मी च पातु नः ८

सुरेशोऽर्यब्जशङ्खाढ्यः श्रीगदी पुरुषोत्तमः
अधोऽक्षजः पद्मगदी शङ्खी चक्री च पातु वः ९
देवो नृसिंहश्चक्राब्जगदी शङ्खी नमामि तम्
अच्युतः श्रीगदी पद्मी चक्री शङ्खी च पातु वः १०
बालरूपी शङ्खगदी उपेन्द्रश्चक्रपद्म्यपि
जनार्द्दनः पद्मचक्री शङ्खधारी गदाधरः ११
शङ्खी पद्मी च चक्री च हरिः कौमोदकीधरः
कृष्णः शङ्खी गदी पद्मी चक्री मे भुक्तिमुक्तिदः १२
आदि मूर्त्तिर्वासुदेवस्तस्मात्सङ्कर्षणोऽभवत्
सङ्कर्षणाच्च प्रद्युम्नः प्रद्युम्नादनिरुद्धकः १३
केशवादिप्रभेदेन एकैकः स्यात्त्रिधा क्रमात्
द्वादशाक्षरकं स्तोत्रं चतुर्विंशतिमूर्त्तिमत् १४
यः पठेच्छृणुयाद्वापि निर्मलः सर्वमाप्नुयात् १५
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये चतुर्विंशतिमूर्त्तिस्तोत्रं नाम
अष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः

ऊनपञ्चाशोऽध्यायः
मत्स्यादिलक्षणवर्णनम्

श्रीभगवानुवाच
दशावतारं मत्स्यादिलक्षणं प्रवदामि ते
मत्स्याकारस्तु मत्स्यः स्यात्कूर्मः कूर्म्माकृतिर्भवेत् १
नराङ्गो वाथ कर्त्तव्यौ भूवराहौ गदादिभृत्
दक्षिणे वामके शङ्खो लक्ष्मीर्वा पद्ममेव वा २
श्रीर्वामकूर्प्परस्था तु क्ष्मानन्तौ चरणानुगौ
वराहस्थापनाद्राज्यं भवाब्धितरणं भवेत् ३
नरसिंहो विवृत्तास्यो वामोरुक्षतदानवः
तद्वक्षो दारयन्माली स्फुरच्चक्रगदाधरः ४
छत्री दण्डी वामनः स्यादथवा स्याच्चतुर्भुजः
रामश्चापेषुहस्तः स्यात्खड्गी परशुनान्वितः ५
रामश्चापी शरी खड्गी शङ्खी वा द्विभूजः स्मृतः
गदालाङ्गलधारी च रामो वाथ चतुर्भुजः ६
वामोर्ध्वे लाङ्गलं दद्यादधः शङ्खं सुशोभनम्
मुसलं दक्षिणोर्ध्वे तु चक्रञ्चाधः सुशोभनम् ७
शान्तात्मा लम्बकर्णश्च गौराङ्गश्चाम्बरावृतः
ऊर्ध्वं पद्मस्थितो बुद्धो वरदाभयदायकः ८

धनुस्तूणान्वितः कल्की म्लेच्छोत्सादकरो द्विजः
अथवाश्वस्थितः खड्गी शङ्खचक्रशरान्वितः ९
लक्षणं वासुदेवादिनवकस्य वदामि ते
दक्षिणोर्ध्वे गदा वामे वामोर्ध्वे चक्रमुत्तमम् १०
ब्रह्मेशौ पार्श्वगौ नित्यं वासुदेवोऽस्ति पूर्ववत्
शङ्खी स वरदो वाथ द्विभुजो वा चतुर्भुजः ११
लाङ्गली मुसली रामो गदापद्मधरः स्मृतः
प्रद्युम्नो दक्षिणे वज्रं शङ्खं वामे धनुः करे १२
गदानाभ्यावृतः प्रीत्या प्रद्युम्नो वा धनुःशरी
चतुर्भुजोऽनिरुद्धः स्यात्तथा नारायणो विभुः १३
चतुर्मुखश्चतुर्बाहुर्ब्बृहज्जठरमण्डलः
लम्बकूर्च्चो जटायुक्तो ब्रह्मा हंसाग्रयवाहनः १४
दक्षिणे चाक्षसूत्रञ्च स्रुवो वामे तु कुण्डिका
आज्यस्थाली सरस्वती सावित्री वामदक्षिणे १५
विष्णुरष्टभुजस्तार्क्ष्ये करे खड्गस्तु दक्षिणे
गदाधरश्च वरदो वामे कार्मुकखेटके १६
चक्रशङ्खौ चतुर्बाहुर्न्नरसिंहश्चतुर्भुजः

शङ्खचक्रधरो वापि विदारितमहासुरः १७
चतुर्बाहुर्वराहस्तु शेषः पाणितले धृतः
धारयन् बाहुना पृथ्वीं वामेन कमलाधरः १८
पादलग्ना धरा कार्य्या पदा लक्ष्मीर्व्यवस्थिता
त्रैलोक्यमोहनस्तार्क्ष्ये ह्यष्टबाहुस्तु दक्षिणे १९
चक्रं खड्गं च मुसलमङ्कुशं वामके करे
शङ्कशार्ङ्गगदापाशान् पद्मवीणासमन्विते २०
लक्ष्मीः सरस्वती कार्य्ये विश्वरूपोऽथ दक्षिणे
मुद्गरं च तथा पाशं शक्तिशूलं शरं करे २१
वामे शङ्खञ्च शार्ङ्गञ्च गदां पाशं च तोमरम्
लाङ्गलं परशुं दण्डं छुरिकां चर्म्मक्षेपणम् २२
विंशद्बाहुश्चतुर्व्वक्त्रो दक्षिणस्थोऽथ वामके
त्रिनेत्रो वामपार्श्वेन शयितो जलशाय्यपि २३
श्रिया धृतैकचरणो विमलाद्याभिरीडितः
नाभिपद्मचतुर्वक्त्रो हरिशङ्करको हरिः २४
शूलर्ष्टिधारी दक्षे च गदाचक्रधरो पदे
रुद्रकेशवलक्ष्माङ्गो गौरीलक्ष्मीसमन्वितः २५

शङ्खचक्रगदावेदपाणिश्चाश्वशिरा हरिः
वामपादो धृतः शेषे दक्षिणः कूर्म्मपृष्ठगः २६
दत्तात्रेयो द्विबाहुः स्याद्वामोत्सङ्गे श्रिया सह
विष्वक्सेनश्चक्रगदी हली शङ्खी हरेर्गणः २७
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रतिमालक्षणं नाम
ऊनपञ्चाशोऽध्यायः

पञ्चाशोऽध्यायः

देवीप्रतिमालक्षणकथनम्

श्रीभगवानुवाच
चण्डी विंशतिबाहुः स्याद्बिभ्रती दक्षिणैः करैः
शूलासिशक्तिचक्राणि पाशं खेटायुधाभयम् १
डमरुं शक्तिकां वामैर्नागपाशञ्च खेटकम्
कुठाराङ्कुशपाशांश्च घण्टाध्वजगदांस्तथा २
आदर्शमुद्गरान् हस्तैश्चण्डी वा दशबाहुका
तदधो महिषश्छिन्नमूर्द्धा पातितमस्तकः ३
शस्त्रोद्यतकरः क्रुद्धस्तद्ग्रीवासम्भवः पुमान्
शूलहस्तो वमद्रक्ती रक्तस्त्रङ्मूर्द्धजेक्षणः ४

सिंहेनास्वाद्यमानस्तु पाशबद्धो गले भृशम्
याम्यांघ्रयाक्रान्तसिंहा च सव्यांघ्रिर्नीचगासुरे ५
चण्डिकेयं त्रिनेत्रा च सशस्त्रा रिपुमर्दिनी
नवपद्मात्मके स्थाने पूज्या दुर्गा स्वमूर्त्तितः ६
आदौ मध्ये तथेन्द्रादौ नवतत्त्वात्मभिः क्रमात्
अष्टादशभुजैका तु दक्षे मुण्डं च खेटकम् ७
आदर्शं तर्जनीं चापं ध्वजं डमरुकं तथा
पाशं वामे बिभ्रती च शक्तिमुद्गरशूलकम् ८
वज्रखड्गाङ्कुशशरान् चक्रन्देवी शलाकया
एतैरेवायुधैर्युक्ताः शेषाः षोडशबाहुकाः ९
डमरुं तर्जनीं त्यक्त्वा रुद्रचण्डादयो नव
रुद्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डोग्रा चण्डनायिका १०
चण्डा चण्डवती चैव चण्डरूपातिचण्डिका
उग्रचण्डा च मध्यस्था रोचनाभारुणासिता ११
नीला शुक्ला धूम्रिका च पीता श्वेता च सिंहगा
महीषोऽथ पुमान् शस्त्री तत्कचग्रहमुष्टिकाः १२
आलीढा नवदुर्गाः स्युः स्थाप्याः पुत्रादिवृद्धये
तथा गौरी चण्डिकाद्या कुण्डयक्षररदाग्निधृक् १३

सैव स्तम्भा वने सिद्धाऽग्निहीना ललिता तथा
स्कन्धमूर्द्धकरा वामे द्वितीये धृतदर्प्पणा १४
याम्ये फलाङ्गुलिहस्ता सौभाग्या तत्र चोर्ध्विका
लक्ष्मीर्याम्यकराम्भोजा वामे श्रीफलसंयुता १५
पुस्ताक्षमालिकाहस्ता वीणाहस्ता सरस्वती
कुम्भाब्जहस्ता श्वेताभा मकरोपरि जाह्नवी १६
कूर्म्मगा यमुना कुम्भकरा श्यामा च पूज्यते
सवीणास्तुम्बुरुः शुक्लः शूली मात्रग्रतो वृषे १७
गौरी चतुर्मुखी ब्राह्मी अक्षमालासुरान्विता
कुण्डाक्षपात्रिणी वामे हंसगा शाङ्करी सिता १८
शरचापौ दक्षिणेऽस्या वामे चक्रं धनुर्वृषौ
कौमारी शिखिगा रक्ता शक्तिहस्ता द्विबाहुका १९
चक्रशङ्खधरा सव्ये वामे लक्ष्मीर्गदाब्जधृक्
दण्डशङ्खासिगदया वाराही महिषस्थिता २०
ऐन्द्री गजे वज्रहस्ता सहस्राक्षी तु सिद्धये
चामुण्डा कोटरक्षी स्यान्निर्म्मांसा तु त्रिलोचना २१
निर्म्मांसा अस्थिसारा वा ऊर्ध्वकेशी कृशोदरी
द्वीपिचर्म्मधरा वामे कपालं पट्टिशं करे २२

शूलं कर्त्री दक्षिणेऽस्याः शवारूढास्थिभूषणा
विनायको नराकारो बृहत्कुक्षिर्गजाननः २३
बृहच्छुण्डो ह्युपवीती मुखं सप्तकलं भवेत्
विस्ताराद्दैर्घ्यतश्चैव शुण्डं षट्त्रिंशदङ्गुलम् २४
कला द्वादश नाडी तु ग्रीवा सार्द्धकलोच्छ्रिता
षट्त्रिंशदङ्गुलं कण्ठं गुह्यमध्यर्द्धमङ्गुलम् २५
नाभिरूरू द्वादशञ्च जङ्घे पादे तु दक्षिणे
स्वदन्तं परशुं वामे लड्डुकञ्चोत्पलं शये २६
सुमुखी च विडालाक्षी पार्श्वे स्कन्दो मयूरगः
स्वामी शाखो विशाखश्च द्विभुजो बालरूपधृक् २७
दक्षे शक्तिः कुक्कुटोऽथ एकवक्त्रोऽथ षण्मुखः
षड्भुजो वा द्वादशभिर्ग्रामेऽरण्ये द्विबाहुकः २८
शक्तीषुपाशनिस्त्रिंशतोत्रदोस्तर्जनीयुतः
शक्त्या दक्षिणहस्तेषु षट्सु वामे करे तथा २९
शिखिपिच्छन्धनुः खेटं पताकाभयकुक्कुटे
कपालकर्तरीशूलपाशभृद्याम्यसौम्ययोः ३०
गजचर्म्मभृदूर्ध्वास्यपादा स्याद् रुद्रचर्चिका
सैव चाष्टभुजा देवी शिरोडमरुकान्विता ३१

तेन सा रुद्रचामुराडा नाटेश्वर्य्यथ नृत्यती
इयमेव महालद्त्मीरुपविष्टा चतुर्मुखी ३२
नृवाजिमहिषेभांश्च खादन्ती च करे स्थितान्
दशबाहुस्त्रिनेत्रा च शस्त्रासिडमरुत्रिकम् ३३
बीभ्रती दत्तिरो हस्ते वामे घराटां च खेटकम्
खट्वाङ्गं च त्रिशूलञ्च सिद्धचामुराडकाह्वया ३४
सिद्धयोगेश्वरी देवी सर्वसिद्धिप्रदायिका
एतद्रूपा भवेदन्या पाशाङ्कुशयुतारुराा ३५
भैरवी रूपविद्या तु भुजैर्द्वादशभिर्युता
एताः श्मशानजा रौद्रा श्रम्बाष्टकमिदं स्मृतम् ३६
त्तमा शिवावृता वृद्धा द्विभुजा विवृतानना
दन्तुरा त्तेमकारी स्याद्भूमौ जानुकरा स्थिता ३७
यत्तिरायः स्तब्धदीर्घात्त्यः शाकिन्यो वक्रदृष्टयः
पिङ्गात्त्यः स्युर्म्महारम्या रूपिरायोऽप्सरसः सदा ३८
सात्तमाली त्रिशूली च नन्दीशो द्वारपालकः
महाकालोऽसिमुराडी स्याच्छूलखेटकवांस्तथा ३९
कृशो भृङ्गी च नृत्यन् वै कष्माराडस्थूलखर्ववान्
गजगोकर्णवक्त्राद्या वीरभद्रादयो गराः ४०

घराटाकर्णोऽष्टदशदोः पापरोगं विदारयन्
वज्रासिदराडचक्रेषु मुसलाङ्कुशमुद्गरान् ४१
दक्षिणे तर्जनीं खेटं शक्तिं मुराडञ्च पाशकम्
चापं घराटां कुठारं च द्वाभ्याञ्चैव त्रिशूलकम् ४२
घराटामालाकुलो देवो विस्फोटकविमर्दनः ४३
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये देवीप्रतिमालक्षणं नाम पञ्चाशोऽध्यायः

एकपञ्चाशोऽध्यायः

सूर्य्यादिप्रतिमालक्षणम्

श्रीभगवानुवाच
ससप्ताश्वे सैकचक्रे रथे सूर्य्यो द्विपद्मधृक्
मषीभाजनलेखन्यौ बिभ्रत्कुराडी तु दक्षिणे १
वामे तु पिङ्गलो द्वारि दराडभृत्स रवेर्गणः
बालव्यजनधारिरायौ पार्श्वे राज्ञी च निष्प्रभा २
अथवाश्वसमारूढः कार्य्य एकस्तु भास्करः
वरदा द्व्यब्जिनः सर्वे दिक्पालास्त्रकराः क्रमात् ३
मुद्गरशूलचक्राब्जभृतोऽग्न्यादिविदिक्स्थिताः
सूर्य्यार्यमादिरक्षोऽन्ताश्चतुर्हस्ता द्विषड्दले ४

वरुणः सूर्यनामा च सहस्रांशुस्तथा परः
धाता तपनसञ्ज्ञश्च सविताथ गभस्तिकः ५
रविश्चैवाथ पर्ज्जन्यस्त्वष्टा मित्रोऽथ विष्णुकः
मेषादिराशिसंस्थाश्च मार्गादिकार्त्तिकान्तकाः ६
कृष्णो रक्तो मनाग्रक्तः पीतः पाराडुरकः सितः
कपिलः पीतवर्णश्च शुकाभो धवलस्तथा ७
धूम्रो नीलः क्रमाद्वर्णाः शक्तयः केसराग्रगाः
इडा सुषुम्णा विश्वार्च्चिरिन्दुसञ्ज्ञा प्रमर्दिनी ८
प्रहर्षिणी महाकाली कपिला च प्रबोधनी
नीलाम्बरा घनान्तस्था अमृताख्या च शक्तयः ९
वरुणादेश्च तद्वर्णाः केसराग्रेषु विन्यसेत्
तेजश्चराडो महावक्त्रो द्विभुजः पद्मखड्गभृत् १०
कुरिडकाजप्यमालीन्दुः कुजः शक्त्यक्षमालिकः
बुधश्चापाक्षपाणिः स्याज्जीवः कुराडयक्षमालिकः ११
शुक्रः कुराडयक्षमाली स्यात्किङ्किणीसूत्रवाञ्छनिः
अर्द्धचन्द्रधरो राहुः केतुः खड्गी च दीपभृत् १२
अनन्तस्तक्षकः कर्क्कः पद्मो महाब्जः शङ्ककः
कुलिकः सूत्रिणः सर्वे फणवक्त्रा महाप्रभाः १३

इन्द्रो वज्री गजारूढश्छागगोऽग्निश्च शक्तिमान्
यमो दराडी च महिषे नैर्ऋतः खड्गवान् करे १४
मकरे वरुणः पाशी वायुर्ध्वजधरो मृगे
गदी कुबेरो मेषस्थ ईशानश्च जटी वृषे १५
द्विबाहवो लोकपाला विश्वकर्म्माक्षसूत्रभृत्
हनूमान् वज्रहस्तः स्यात्पद्भ्यां सम्पीडिताश्रयः १६
वीणाहस्ताः किन्नाराः स्युर्माला विद्याधराश्च खे
दुर्बलाङ्गाः पिशाचाः स्युर्वेताला विकृताननाः १७
क्षेत्रपालाः शूलवन्तः प्रेता महोदराः कृशाः १८
इत्यादिमहापुराणे आग्नेये प्रतिमालक्षणं नाम एकपञ्चाशोऽध्यायः

द्विपञ्चाशोऽध्यायः

देवीप्रतिमालक्षणम्

श्रीभगवानुवाच
योगिन्यष्टाष्टकं वक्ष्ये ऐन्द्रादीशानतः क्रमात्
अक्षोभ्या रूक्षकर्णी च राक्षसी कृपणा क्षया १
पिङ्गाक्षी चाक्षया क्षेमा इला नीलालया तथा
लोलालक्ता बलाकेशी लालसा विमला पुनः २
हुताशा च विशालाक्षी हुङ्कारा वडवामुखी
महाक्रूरा क्रोधना तु भयङ्करी महानना ३

सर्वज्ञा तरला तारा ऋग्वेदा तु हयानना
साराख्या रुद्रसंग्राही शम्बरा तालजङ्घिका ४
रक्ताक्षी सुप्रसिद्धा तु विद्युज्जिह्वा करङ्किणी
मेघनादा प्रचण्डोग्रा कालकर्णी वरप्रदा ५
चन्द्रा चन्द्रावली चैव प्रपञ्चा प्रलयान्तिका
शिशुवक्त्रा पिशाची च पिशिताशा च लोलुपा ६
धमनी तापनी चैव रागिणी विकृतानना
वायुवेगा बृहत्कुक्षिर्विकृता विश्वरूपिका ७
यमजिह्वा जयन्ती च दुर्जया च जयन्तिका
बिडाली रेवती चैव पूतना विजयान्तिका ८
अष्टहस्ताश्चतुर्हस्ता इच्छास्त्राः सर्वसिद्धिदाः
भैरवश्चार्कहस्तः स्यात्कूर्परास्यो जटेन्दुभृत् ९
खड्गाङ्कुशकुठारेषुविश्वाभयभृदेकतः
चापत्रिशूलखट्वाङ्गपाशकार्द्धवरोद्यतः १०
गजचर्मधरो द्वाभ्यां कृत्तिवासोऽहिभूषितः
प्रेताशनो मातृमध्ये पूज्यः पञ्चाननोऽथवा ११
अविलोमाग्निपर्यन्तं दीर्घाष्टकैकभेदितम्
तत्षडङ्गानि जात्यन्तैरन्वितं च क्रमाद् यजेत् १२